

Dušan Moravec

ZAPISANO PA NAJ LE OSTANE

Ni mogoče (in tudi ni potrebno) ugovarjati urednikovemu uvodnemu spoznanju: med najbolj občutljivimi je prav vprašanje jezika. Tudi ne prizadetemu razmišljanju Janeza Gradišnika. In še najmanj Poldetu Bibiču (prav njegovemu svetu bom namenil največ besed), ki je v nedavnem »nastopnem intervjuju« zelo po domače, pa prav tako takozvano ugotovil, da smo z jezikom – ne le v teatru – »na psu«. – In vendar v teatru še prav posebej, saj je oder občutljivejši in vplivnejši kakor ulica ali disko.

Tudi sam ne mislim, da bi moralo biti gledališče »spet le šola lepega vedenja in lepega govorjenja«. Tista Levstikova ali Stritarjeva metafora o »učilnici« je bila kajpada pred stoletjem in več tudi njima le del resnice – vse naše razgledane glave so se že tedaj umetniškega poslanstva gledališča prav dobro zavedale, bolj kakor marsikdo od odločujočih dandanašnji, pa čeprav je bila v tistih razmerah »vzgojnost« še kako pomembna. Zato: zakaj pa naj bi ne bilo gledališče še zdaj – res ne le, ampak vsaj *tudi* šola lepega govorjenja? Ne vedenja – to dvojje pravzaprav ne gre skupaj: lepo govorjenje sodi na oder, lepo vedenje v avditorij, če sploh kam.

Seveda pa se razmišljanje o lepem govorjenju zapleta že pri sami usmeritvi gledališča, pri njegovem repertoarju. Ne gre le za estetsko, še manj za jezikoslovno, ampak tudi za stilno vprašanje. Pri repertoarnem gledališču ne za stil teatra, ampak za stil predstave. Usklajene slogovne značilnosti so lahko hranila le malokatera (specializirana) gledališča, na primer Comédie, dokler je bila zvesta svojim izbranim klasikom, ali pa Hudožestveniki, dokler jih je usmerjal znameniti tandem Čehov-Stanislavski. Že celo prvi obisk dunajskega Burgtheatra me je prepričal, da je naša poenostavljena publicca o »burgteatskem stilu« (kadar smo hoteli označiti domače stranpoti) čista izmišljotina. Pri nas pa bi »stilnega« gledališča (tudi v jezikovnem pogledu) ne mogli uresničiti, tudi ko bi igrali samo (izvirnega) Cankarja – kako uskladiti slogovna (in tudi jezikovna) navzkrižja realističnega betajnovskega Kralja in šentflorjanske farse, bridkosatiričnih Hlapcev in poetične Lepe Vide (tudi ta ni zgolj »slovesna vélika maša slovenske besede,« čeprav je tudi to).

Pa kdo danes še prebira neponovljivo Župančičevo Pismo o slovenščini na odru (škoda, da ga nisi ponatisnil v tej anketi), v katerem je speljal misel od skrbi in gorečnosti naših reformatorjev prek Prešerna do borbenosti in tišine Cankarjeve in od tam k našemu Shakespearu, ki se mu je prav tisti čas rojeval in zorel, pri tem pa je zapisal misel, da »jezik je čustvo, misel, hrepenenje, ritem, ki se zaganja iz sedanjosti v bodočnost«.

No, s primerom o repertoarni razvejanosti sem hotel povedati predvsem to, da »grdega« (banalnega) besedila ni mogoče (in tudi ni dovoljeno) lepo govoriti. In

prav zavoljo tega se na naših odrih še zmeraj (in bolj) razživlja krjavljevanje in krpanajsanje, kot je potožil Verovšek Izidorju Cankarju pred osmimi desetletji, pa četudi že zdavnaj ne uprizarjamo več »govekarijad«. Ob nedavnem Predsedniku sem resnično pomiloval dve naši najbolj dragoceni dramski umetnici, na drugi strani pa je dala ne zelo visoka »literatura« v Anatólu kar sedmim igralkam (ki sicer niso docela enakovredne) priložnost za prave miniaturne bravure; tudi kar se tiče lepega ali vsaj dobrega govorjenja.

Vendar ne gre samo za teater. Še veliko večji (poguben) vpliv ima domači mali zaslon s svojim milijonskim avditorijem. »Voditeljice« nekaterih (celo kulturnih) oddaj kar tekmujejo v skrbi za pričesko, gib, nasmešek in urejen manekenski videz, pa kaj zato, če gre polovica besedila mimo (nekaj replik iz Mitterandovega govora na istem zaslonu pa nas prepriča, da bi nas ta »neprofesionalec« lahko v nekaj tednih naučil izbrane francoske izreke). In pri tem poslušamo sleherni večer (pa ni treba presedeti vsega večera) nerazumne konstrukte – primer, o kakršnem je nedavno govoril profesor Košir (»pri našem predsedniku«) je le eden od mnogih. Kaj res ni nikogar, ki bi »po službeni dolžnosti« opozarjal na take spodrslijaje? In v teatru nikogar, ki bi se potrudil na balkon ali vsaj v ozadje parterja in preizkusil (kot svojčas Nučič, Šest, Debevec...), do kam seže beseda (včasih so rekli šepet) z odra?

Pa komu je danes mar beseda? In ubogi igralci, kako naj »lepo« govore med kričavim prekopicavanjem ali na glavi stojé? Vem, vsi skupaj govorimo v prazno: Župančič, Zlobec, Gradišnik, Bibič, Moravec... Največ, kar bomo nemara izzvali, bo posmeh. Zapisano pa naj le ostane.

Še retorično vprašanje (to se pravi táko, na katero ne pričakujem odgovora): kako je mogoče, da je dobrega govorjenja vse manj, odkar imamo visoke šole za gledališko umetnost in za novinarske večšine?

Sprašuješ na koncu, dragi urednik, če obstaja nevarnost, da se bo slovenščina vrnila v stare okvire družinskega jezika ali, moderno rečeno, drugega jezika. Če bo obveljala nedavna (črnogleda?) napoved, da nas bo v ne tako daljni prihodnosti štiristo tisoč, potem prav gotovo. In če bo dostojanstvo nacionalnega jezika še lahko zagotavljala domača književnost? Gotovo, vendar z omejitvijo: če ne bo ta književnost živela le med knjižnimi platnicami. Če bo kdo od preživelih te liste še jemal v roke.

In če bosta naš oder še kdaj usmerjala (vsaj kot enakovreden partner) igralec in beseda. Potem bi se nemara nekatera vprašanja zbistrila.

Ne verjamem.